

SLOVENCİ V HRVAŠKI / SLOVENCİ U HRVATSKOJ

(ured.: Vera Kržišnik-Bukić)

Inštitut za narodnostna vprašanja, 1995, 420 str.

Matjaž Klemenčič

Delo *Slovinci v Hrvaški* je multidisciplinarni zbornik slovenskih in hrvaških avtorjev. Najavljen je kot prva knjiga projekta "Slovinci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije", ki ga je v INV pripravila in ga vodi Vera Kržišnik-Bukić. Vsebinska zasnova tega zbornika je bila podana na simpoziju o isti temi, v Ljubljani decembra 1993, pričujoča knjiga kot končni izdelek pa je rezultat še nadaljnjih raziskav in obdelav.

Zbornik je razdeljen v šest tematskih sklopov. V prvem je predstavljen projekt "Slovinci v Hrvaški", rezultat katerega je tudi pričujoči zbornik, ostali pa nam predstavijo zgodovinski pregled dejavnosti Slovencev na Hrvaškem, sociološko-demografsko-geografske pristope k raziskovanju problematike Slovencev na Hrvaškem, etnološko-jezikovno ter socialnopsihološka tematiko, pravno-politološke vidike položaja Slovencev na Hrvaškem in spomine nekaterih posameznikov, ki živijo na Hrvaškem.

V prvem tematskem sklopu je Vera Kržišnik-Bukić predstavila vsebinsko metodološke vidike tematskega raziskovanja in proučevanja Slovencev na Hrvaškem. Najprej je predstavila genezo nastanka projekta "Slovinci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije", katerega integralni del je tema "Slovinci v Hrvaški". V tem uvodnem prispevku je avtorica predstavila stanje v okviru raziskovanja problematike Slovencev na Hrvaškem ter vprašanja, s katerimi se bodo morali spopasti raziskovalci te problematike v bodočnosti.

Drugi tematski sklop začenja prispevek Darka Darovca "Poskus opredelitve problematike naseljevanja Slovencev med Dragonjo in Mirno do 17. stoletja in njen vpliv na oblikovanje slovenske etnične meje v Istri". Gre za vsebinsko bogat prispevek, ki na eni strani upošteva tako toponomastične vire kot dialektologijo, na drugi pa temelji na poznavanju politično-zgodovinskega razvoja tega območja. Temu sledi članek Alojza Jembriha o prispevku desetih izbranih Slovencev hrvaškemu jezikoslovju, književnosti in kulturi v obdobju od 16. do 19. stoletja. Članek Agneze Szabo o socialni strukturi Slovencev v Kraljevini Hrvatski in Slavoniji med letoma 1880 in 1910 predstavi statistične podatke o teritorialni razprostranjenosti ter socialni strukturi Slovencev na območju Kraljevine Hrvaške in Slavonije v omenjenem obdobju. Avtorica članka ugotavlja, da je leta 1880 živel na tem območju nekaj več kot 20.000 Slovencev in da je njihovo število do leta 1910 upadlo na 15.686. Omenja tudi, da so Slovenci v Zagrebu leta 1890, ko je bil njihov delež najvišji, predstavljali preko 15 % (5.686) vsega prebivalstva.

tva mesta Zagreb, že do leta 1910 pa je ta delež upadel na nekaj manj kot 7 %. Iz članka lahko tudi ugotovimo, da struktura slovenskega prebivalstva v Kraljevini Hrvaški in Slavoniji po spolu in starosti kaže vse značilnosti starajoče izseljenske populacije pa tudi njihova pismenost je bila v obravnavanem obdobju skoraj enaka, kot v slovenskih deželah (okrog 70 %). Avtorica nam v svojem članku predstavi tudi zaposlitveno strukturo Slovencev, od katerih se je okrog 40 % ukvarjalo z najrazličnejšimi obrtni, 25 % s poljedelstvom, 35 % s trgovino, več kot 6 % pa jih je bilo zaposlenih kot služinčad. Temu izčrpnemu članku o socialni strukturi sledi prispevek **Marjana Drnovška** o slovenskih izseljencih na Hrvaškem do leta 1914, pri čemer je poudarjeno zlasti sezonsko izseljevanje Slovencev v hrvaške dežele do prve svetovne vojne, zlasti pomembni pa so namigi na vire, ki bi jih bilo koristno raziskati. Sledi prispevek **Bogdana Kolarja** o delu slovenskih duhovnikov v Zagrebu med obema vojnama in cerkvenih pobudah v prid izseljencev (zlasti pobude ljubljanske nadškofije v 30-ih letih). Avtor nam predstavi tudi bogoslužje v slovenščini v cerkvi Sv. Roka v Zagrebu v 30-ih letih tega stoletja, delovanje prosvetnega društva "Anton Martin Slomšek" ter delovanje prvega duhovnika Janeza Hladnika (v Zagreb je bil poslan izključno med Slovence) in njegove naslednike Jožeta Gregoriča, Marka Miheliča in druge. V članku je predstavljena tudi ustanovitev "Marijine družbe" v Zagrebu sredi 20-ih let, ki je bila glede na številna slovenska dekleta, ki so bile v tem mestu zaposlene kot služkinje, velikega pomena, ter ustanovitev zavetišča in pisarne za ta dekleta, "Naš dom". Avtor članka ugotavlja, da je delovanje slovenskih društev in duhovnikov v Zagrebu prekinila druga svetovna vojna in ustanovitev Tako imenovane Nezavisne države Hrvatske, ki je tovrstno delovanje prepovedovala. Veliko zanimivih dejstev o narodnostnem in kulturnem samoorganiziranju Slovencev na Hrvaškem v 20. stoletju je zapisanih v prispevku **Vere Kržišnik-Bukić**, ki predstavlja prvi pregled zgodovine Slovencev na Hrvaškem. Opozarja na nekatere slovenske naselbine v Istri (zlasti na področju v tedanjih okrajih Buje, Buzet in Opatija) in na dejstvo, da so se Slovenci na teh hrvaških območjih organizirali v kulturnih in delavskih društvih že v obdobju pred prvo svetovno vojno. V tako imenovanem "jugoslovanskem obdobju" so se Slovenci organizirali zlasti v Zagrebu (že omenjeno "Slomškovo prosvetno društvo" in slovensko bogoslužje ter akademsko društvo "Triglav"), kjer so leta 1929 ustanovili "Narodno knjižnico in čitalnico", ki se je leta 1936 preimenovala v "Narodni dom". Bukičeva nam nato prestavi še delovanje Slovencev v Zagrebu v obdobju NDH in druge svetovne vojne ter delovanje Slovencev na Reki, v Karlovcu, Gorskem Kotarju, Medjimurju ter Splitu. V posebnem poglavju nam na koncu članka predstavi še delovanje in problematiko Slovencev po ustanovitvi samostojne hrvaške države.

V tretjem tematskem sklopu se avtorji ukvarjajo zlasti s poskusi definiranja položaja Slovencev na Hrvaškem kot skupnosti. Tako je pokojni slovenski sociolog **Peter Klinar** v svojem referatu prikazal splošni položaj manjšinskih skupnosti v novonastalih državah na področju nekdanje Jugoslavije, prispevek **Silve Mežnarić** pa problematizira položaj Slovencev na Hrvaškem v luči spoznanj nekaterih ameriških sociologov. Avtorica pri tem definira položaj Slovencev na Hrvaškem kot "Croatian citizens of Slovene ethnic origin", to je kot hrvaške državljane slovenskega etničnega porekla. Po mojem mnenju pa bi bila veliko primernejša tista definicija (tudi za ameriške sociologe), ki bi definirala položaj Slovencev na Hrvaškem kot pripadnike slovenske etnične skupnosti na Hrvaškem (prim. Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups itd.).

Tudi termin "Slovenian emigrants" ni primeren, saj gre deloma tudi za avtohtono skupnost, zlasti pri Slovencih v Istri ter v obmejnih občinah. Meznaričeva se v svojem referatu spusti tudi v deskriptivni opis statističnih podatkov glede na ljudsko štetje iz leta 1991 (o spolu, starosti, delovnih mestih, letu priselitve ipd.). Zanimiva in polna statističnih podatkov sta tudi prispevka Vere Kržišnik-Bukić in Petra Repoluska o Slovencih v obmejnih hrvaških občinah (ob slovensko-hrvaški meji), ki nam prikažeta številčni položaj in nekatere druge statistične podatke o Slovencih v teh občinah, kakor tudi o Slovencih v ostalih hrvaških občinah.

V četrtem sklopu je prikazana sociološka, etnološka, jezikovna ter socialno-psihološka tematika. Prispevka Vitomira Belaja in Albine Nečak Lük sta programskega značaja, pri čemer prvi ugotavlja možnosti raziskovanja slovenske skupnosti na Hrvaškem na področju etnologije, drugi pa z vidika socio-lingvistike. Podobno splošen je tudi prispevek Mirjane Ule o socialni psihologiji odnosa med manjšino in večino in v katerem opozarja na spremenjen položaj Slovencev na Hrvaškem po letu 1991.

V petem sklopu so predstavljeni pravno-politološki vidiki Slovencev na Hrvaškem. Tako se Mitja Žagar ukvarja z definicijo položaja Slovencev na Hrvaškem v okviru hrvaške zakonodaje, pri čemer se sprašuje, ali so Slovenci na Hrvaškem narodna manjšina. Pravilno ugotavlja, da večine Slovencev na Hrvaškem, ki žive zunaj območij ob slovensko-hrvaški meji ter Istre, ni mogoče opredeliti kot tradicionalno narodno manjšino pa čeprav jih hrvaška zakonodaja obravnava kot pripadnike nacionalne manjšine in jih kot takšne tudi definira v Ustavnem zakonu o zaščiti nacionalnih manjšin. Podobno je s pravnega vidika definirala položaj Slovencev na Hrvaškem tudi Mirjana Domini, ki v prvem delu članka na podlagi statističnih podatkov definira njihovo geografsko razpršenost na vseh območjih Republike Hrvaške, nato pa na osnovi zakonov o narodnih manjšinah ter mednarodnih pogodb, ki jih je sprejela Republika Hrvaška, definira njihovo zakonsko-pravno zaščito. Temu sledita še članka Borisa Jesiha, v katerem avtor razglablja o primerjavi politične participacije narodnih manjšin v Sloveniji in na Hrvaškem, in Vere Klopčič, ki nam predstavi pravice manjšin v mednarodnih dokumentih in jih primerja z ustreznimi določili iz hrvaške zakonodaje.

V šestem sklopu z naslovom "Iskustvena spoznanja" Karmen Medica definira samoorganiziranost Slovencev na Hrvaškem, Vinko Žibert v obliki spominov opisuje razvoj položaja Slovencev na Reki, Irene Mislej pa predstavi odnose oziroma sodelovanje med Slovenci in Hrvati v Argentini.

Zbornik "Slovenci v Hrvaški" predstavlja pionirski prispevek raziskovanju zgodovine ter položaja Slovencev na Hrvaškem in predstavlja prvi resen poskus raziskovanja položaja Slovencev izven Republike Slovenije na področju nekdanje Jugoslavije. Nakažal je tudi na vrsto odprtih vprašanj za nadaljnje raziskave ter vire in metodološke primere tovrstnega raziskovanja in to ne le za Slovence na Hrvaškem, ampak tudi za Slovence v ostalih novonastalih državah na območju nekdanje Jugoslavije.